

УДК 336.77:330.59

Володимир ГОРИН

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ФОРМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ

Розкрито теоретичні засади кредитування як форми фінансового забезпечення суспільного добробуту. Обґрунтовано соціальний характер кредитування, яке доцільно розглядати як дієвий спосіб стимулювання сукупного попиту і підвищення рівня життя населення; важіль для реалізації соціальної політики держави, а також спосіб вияву соціальної відповідальності бізнесу. Виокремлено соціоцентричні ознаки класифікації кредитування, які вказують на його тісний зв'язок із суспільним добробутом. Охарактеризовано основні види кредитування, які сприяють підвищенню суспільного добробуту.

Ключові слова: кредитування, суспільний добробут, фінансове забезпечення, споживчий кредит, інвестиційний кредит.

Владимир ГОРИН

Теоретические основы кредитования как формы финансового обеспечения общественного благосостояния

Раскрыты теоретические основы кредитования как формы финансового обеспечения общественного благосостояния. Обоснован социальный характер кредитования, которое целесообразно рассматривать как действенный способ стимулирования совокупного спроса и повышения уровня жизни населения; рычаг для реализации социальной политики государства, а также способ проявления социальной ответственности бизнеса. Выделены социоцентрические признаки классификации кредитования, указывающие на его тесную связь с общественным благосостоянием. Дана характеристика основных видов кредитования, способствующих повышению общественного благосостояния.

Ключевые слова: кредитование, общественное благосостояние, финансовое обеспечение, потребительский кредит, инвестиционный кредит.

Volodymyr HORYN

Theoretical frameworks of crediting as form of public welfare financial providing

Introduction. *In the modern context, activation of population crediting, intensification of its social nature are able to provide not only positive economical impact but also the opportunities for substantial improvement in the quality of life for the public. However, there are not enough scientific researches in the economic literature, which are devoted to the deployment of the social crediting aspects as the form of financial support of public welfare.*

Purpose. *The purpose of the article is to disclose the theoretical frameworks of crediting as the form of financial support of public welfare, which provides the coverage of social crediting characteristics as well as the extraction of the classification features which point out the strong link between crediting and public welfare.*

Results. *It is considered that in economic literature the concept of crediting is understood as the form of financial support of the needs of economic entities, state and households, which is characterized by the high effectiveness of funds use. It is reasonably considered that crediting is also one of the effective forms of financial impact on the level of public welfare. It can be considered as an effective method of stimulation of aggregate demand and the improvement of the living standards; tool for the fulfillment of state social policies and also a form of expression of the business social responsibility.*

The research results of theoretical frameworks of crediting pointed out that it is still not fully formulated. Different interpretation of the basic concepts are observed, there is no consensus of the scientists regarding public purpose and types of crediting, its classification criteria. It is reasonably considered that taking into account substantial social nature of crediting, the social signs of its classification can be identified, which point out on its strong link with the public welfare. Crediting specific purpose, type of borrower and also crediting paying sign are proposed to be considered as such signs. The main types of crediting (consumer credit, investment loans, including lending for education and small business crediting), which facilitate the increase of public welfare were reviewed.

Conclusion. *In the modern context, crediting can become the alternative to the budget expenditure increase on the fulfillment of the government's social responsibilities. The advantages in crediting are that besides its positive economic impact, it can substantially influence the level of public welfare. Prepared in the article scientific statements can become the theoretical frameworks of improvement crediting practice in Ukraine with a view to increasing the effectiveness of its impact on the level of public welfare.*

Keywords: *crediting, public welfare, financial support, consumer credit, investment loans.*

JEL Classification: B26, E21, E51, G21, I31.

Постановка проблеми. В умовах низької конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг на міжнародному ринку, існування численних формальних та неформальних торговельних бар'єрів для збільшення обсягів експорту, важливим чинником підтримання економічного зростання в Україні стає розширення внутрішнього споживання. Збільшення платоспроможного попиту населення на товари вітчизняного виробництва здатне надати поштовх до прискореного розвитку галузей, орієнтованих на випуск споживчих товарів, сприяти зростанню зайнятості та підвищен-

ню рівня добробуту суспільства. Втім безпрецедентне падіння доходів населення впродовж останніх десятиліть, спричинене недоліками у реалізації соціально-економічних реформ, обумовлює формування значного відкладеного споживчого попиту через невідповідність між потребами населення у придбанні товарів і послуг та його фінансовими можливостями. Соціологічні дослідження засвідчують, що через низький рівень доходів населення позбавлене можливості повною мірою задовольняти потреби у придбанні навіть найбільш необхідних товарів і послуг, не кажучи про

блага, які спрямовані на реалізацію інтелектуальних, духовно-культурних та інших інтересів громадян [1]. Доводиться констатувати, що в Україні утвердилися вкрай низькі стандарти суспільного добробуту, що вимагає нагальної уваги з боку держави та бізнесу. Вирішення цієї проблеми лежить як у площині збільшення доходів населення за рахунок підвищення оплати праці, розмірів соціальних виплат, збільшення доходів населення від підприємництва, так і в застосуванні інших підходів до стимулювання сукупного попиту, важливе місце серед яких належить кредитуванню. Активізація кредитування населення, посилення його соціального характеру здатні забезпечити не тільки позитивні наслідки економічного плану, а й можливості для суттєвого підвищення якості життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теоретичного базису та практики кредитування фізичних осіб стали об'єктом дослідження у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Вагомий внесок у вивчення цих питань здійснили: М. Алексеєнко, О. Васюренко, О. Євтух [2; 3], В. Лагутін [4], В. Міщенко, А. Мороз, А. Ковальчук, М. Савлук, Р. Тиркало та ін. Серед останніх наукових праць з цієї проблематики доцільно відзначити дисертаційні роботи І. Охрименко з питань споживчого кредитування [5]; А. Харченка, присвячену дослідженню механізму роздрібного банківського кредитування [6]; У. Штибель, у якій висвітлені теоретичні та прикладні аспекти формування соціально-орієнтованої банківської системи [7]. Разом з тим, доводиться констатувати, що більшість наукових розвідок присвячені питанням технологій кредитування, його організації та правового забезпечення, оцінювання ефективності кризь призму захисту інтересів банківської установи. Між тим, соціальні аспекти кредитування розглядаються зазвичай по-

верхово, в рамках висвітлення основного предмету дослідження.

Мета статті полягає у розкритті теоретичних засад кредитування як форми фінансового забезпечення суспільного добробуту. Її досягнення обумовлює необхідність висвітлення сутності кредитування у контексті виокремлення його соціальних характеристик, а також класифікаційних ознак, які дадуть можливість вказати на тісну кореспонденцію між кредитуванням і рівнем суспільного добробуту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на те, що кредитні відносини перебувають у полі зору дослідників ще з часів зародження сучасної економічної науки, донині у науковому середовищі ведеться активна полеміка щодо трактування сутності та форм кредитування, його суспільного призначення, принципів функціонування. У науковій літературі під кредитуванням розуміють одну із форм фінансового забезпечення потреб суб'єктів господарювання, держави та домогосподарств, яка характеризується високою ефективністю використання коштів [8, с. 59; 9, с. 42]. У ринковому секторі така ефективність досягається завдяки узгодженості інтересів обох сторін процесу кредитування – кредитора і позичальника, а також дотриманню його принципів – платності, строковості, поворотності та забезпеченості. Практика кредитування у суспільному секторі може передбачати вибіркоче застосування його базових принципів залежно від завдань, на вирішення яких воно спрямоване.

У сучасних умовах кредитування є однією із дієвих форм фінансового впливу на рівень суспільного добробуту. Соціальний характер кредитування виявляється у наступних аспектах:

– кредитування дає можливість швидко збільшити обсяги сукупного попиту, а отже, сприяє більш повному задоволенню

потреб суспільства в економічних благах. Важливо те, що кредитування спроможне вирішити проблему часового лагу між періодом, у якому є потреба у споживанні товарів і послуг і часовим проміжком, необхідним для акумуляції необхідних для їхнього придбання коштів. Завдяки кредитуванню громадяни мають змогу задовольняти свої додаткові потреби, а отже, підвищувати рівень та якість свого життя уже сьогодні, а оплачувати новий рівень споживання впродовж тривалого часу;

– кредитування є одним із важелів реалізації соціальної політики уряду. Примітно, що у бюджетній сфері кредитування має доволі обмежене застосування і характеризується специфічними ознаками – пільговими умовами користування та низьким рівнем прибутковості. Зазвичай дія цільових програм кредитування за рахунок бюджетних коштів поширюється на специфічні суспільні верстви (молоді сім'ї, учасники АТО, сільські мешканці, безробітні громадяни тощо), а його умови передбачають застосування значно нижчих за середньоринкові процентних ставок, або й безкоштовний характер надання кредиту. У цьому випадку кредит набуває форми поворотної фінансової допомоги. Головне призначення такого кредитування – не отримати економічний зиск, а вирішити соціальні проблеми (забезпечити житлом громадян із невисоким рівнем доходів, розширити доступність освітніх послуг, знизити рівень безробіття й бідності за рахунок сприяння у започаткуванні власної справи тощо);

– кредитування виступає способом вияву соціальної відповідальності бізнес-структур. Реалізуючи проекти пільгового кредитування власних працівників чи сторонніх осіб, суб'єкти господарювання показують, що їх діяльність переслідує не тільки мету отримання максимально можливого економічного ефекту, а й спрямована на за-

безпечення добробуту суспільства, в якому вони функціонують.

Що стосується питання формування термінологічного апарату сфери кредитних відносин, можемо констатувати, що він досі не завершений. Дискусійний характер має тлумачення таких термінологічних понять, як “кредитування населення”, “роздрібне кредитування”, “споживче кредитування” тощо. В окремих наукових працях спостерігається навіть синонімізація цих термінів [10, с. 13], що не має належної аргументації. Якщо поняття роздрібно і споживчого кредитування співвідносяться як загальне та часткове, то терміни “кредитування населення” та “роздрібне кредитування” є дотичними (рис. 1). На думку А. Харченка, головними ознаками роздрібно кредитування є масовість продажу, стандартизація кредитного продукту, невеликі розміри кредиту та нечітке формулювання його мети [6, с. 20]. Зважаючи на ці характеристики, основний контингент позичальників у роздрібному кредитуванні складають фізичні особи. Однак до реципієнтів такої форми кредиту також належать дрібні підприємці та підприємства малого бізнесу. Натомість, частина фізичних осіб (так звані вір-позичальники) зацікавлена в отриманні індивідуалізованих кредитних послуг, базованих на прийнятті спеціальних рішень про їхнє надання [6, с. 16]. Такі кредитні послуги важко назвати масовими та стандартизованими, а тому зараховувати їх до царини роздрібно кредитування неправомірно.

Також недоречно, на наш погляд, отожднювати поняття “кредитування населення” і “споживче кредитування”, адже останнє є хоча й найбільш поширеним, та все ж одним із різновидів кредитування фізичних осіб. Головною ознакою у розмежуванні цих понять є мета залучення кредитних ресурсів. На думку Д. Куртвелієвої, різновидами кредитування населення є іпотечне, тран-

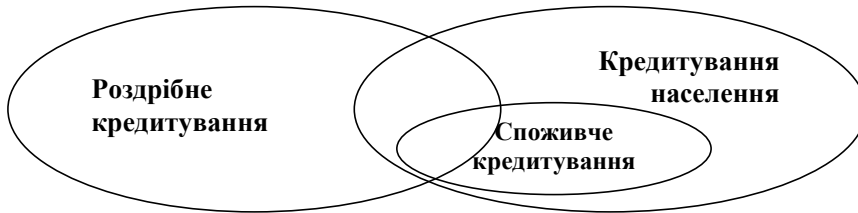

Рис. 1. Співвідношення понять роздрібного, споживчого кредитування та кредитування населення*

* Побудовано автором.

спортне (кредити на придбання транспортного засобу) та власне споживче (кредит на купівлю товарів тривалого користування) [11]. І. Охрименко [5, с. 6] та інші вчені пропонують розмежовувати кредитування населення на споживче та інвестиційне, заховуючи до останнього кредити на придбання нерухомості та задоволення інших інвестиційних потреб.

Щодо споживчого кредитування, то у правових джерелах під ним звично розуміють надання коштів споживачеві (позичальнику) на умовах строковості, платності й поворотності з метою придбання економічних благ (товарів, робіт, послуг) для задоволення особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з веденням підприємницької діяльності, незалежної професійної діяльності або виконанням обов'язків найманого працівника. Таке визначення закріплене у редакції профільного Закону України "Про споживче кредитування" [12]. Повною мірою розкриваючи економічний зміст цього різновиду кредиту, така редакція не уточнює, хто при цьому є кредитором та в якій формі його надають. Натомість, у Законі України "Про захист прав споживачів" вказано, що кредитором за споживчим кредитом може бути банк чи інша фінансова установа [13].

У більшості дефініцій споживчого кредитування, наведених у наукових публікаціях, головний акцент при розкритті його змісту відведений цільовому призначенню залучення коштів. На думку С. Мочерного,

споживчий кредит – це кредит на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг, який повертається в розстрочку [14]. Натомість, І. Охрименко визначає цільовим призначенням споживчого кредиту споживчі потреби, які задовольняють кінцеве споживання й не пов'язані з підприємницькою діяльністю [5, с. 3]. Подібний підхід до трактування цільового призначення споживчого кредиту наводять Л. Алексеєнко і С. Гурняк [15, с. 8], С. Глущенко [16, с. 91] та інші вчені.

На відміну від споживчого, цільове призначення інвестиційного кредиту полягає у фінансуванні господарської діяльності з метою отримання доходу. Якщо головною причиною виникнення споживчого кредиту є невідповідність між рівнем наявних доходів індивіда та його поточних споживчих потреб, то інвестиційний кредит обумовлений бажанням людини забезпечити збільшення власних фінансових можливостей, створити фінансове підґрунтя для приросту споживання в майбутньому. Таким чином, з точки зору забезпечення добробуту індивіда, споживчий кредит спрямований на підвищення рівня його життя в поточному періоді, тоді як інвестиційний кредит – на забезпечення добробуту людини в перспективі (рис. 2).

Підвищення добробуту особи завдяки споживчому кредиту є, на наш погляд, певною мірою оманливим. Така форма кредитування фізичних осіб створює ілюзію багатства сьогодні та зазвичай пов'язана

Рис. 2. Зв'язок між кредитуванням населення та рівнем суспільного добробуту*

* Побудовано автором.

із надлишковими витратами, оскільки однією із ознак споживчого кредитування є його висока вартість. В умовах економічної нестабільності, високих ризиків безробіття та, відповідно, втрати доходів, споживче кредитування може мати негативний вплив на рівень добробуту індивіда, призвести до його зубожіння та навіть особистого банкрутства. Це дає підстави окремим науковцям вказувати на непродуктивний характер споживчого кредитування, яке не має наслідком зростання авансованої вартості, а лише засвідчує “проїдання” коштів [17].

На нашу думку, розмежування кредитування фізичних осіб за критерієм цільового призначення залучених коштів є до певної міри умовним, оскільки не існує дієвих способів моніторингу мотивації, якою керуються фізичні особи, придбаваючи ті чи інші товари – для власного споживання чи з метою ведення підприємницької діяльності. Очевидно, що існує цілий спектр товарів, які можуть мати різну мету використання. Для прикладу, придбання нерухомості

може бути обумовлене бажанням покупця поліпшити власні житлові умови (мотив особистого споживання), отримати дохід від здачі житла в найм (мотив інвестування) чи зберегти свої заощаджень від можливого знецінення (мотив безпеки). Ідентично, з різних боків може бути витлумачене придбання особою транспортного засобу, швейного приладдя, будівельного інвентарю тощо, які можуть виступати як засоби для задоволення споживчих потреб, так і як предмети праці. Відтак, можемо стверджувати про існування змішаного, інвестиційно-споживчого виду кредитування фізичних осіб за ознакою цільового призначення залучених коштів.

Особливе місце серед спектру інвестиційних кредитів фізичним особам належить кредиту на будівництво (купівлю) житлової нерухомості. У наукових джерелах нерідко його ототожнюють з іпотечним кредитом, що не зовсім правильно. Поняття іпотечно-го кредитування є значно ширшим, оскільки його об'єктом може виступати не тільки

житло, а й комерційна нерухомість, земля і навіть споживчі потреби. Фундаментальна особливість іпотечного кредиту полягає у тому, що він надається позичальнику під заставу нерухомого майна [4, с. 24], тоді як цільове використання позичених коштів може бути різним. Звісно, у більшості випадків іпотечний кредит використовується для будівництва чи придбання нерухомості, а також поліпшення житлових умов. Втім, враховуючи те, що кошти за іпотечним кредитом можуть бути використанні на задоволення поточних споживчих потреб позичальника, його визначення як виключно інвестиційного різновиду кредиту є сумнівним.

Кредитування будівництва (купівлі) житла є одним із найбільш дієвих важелів впливу на рівень суспільного добробуту, адже дає змогу задовольнити потребу у житлі, що в ієрархії потреб А. Маслоу (A. Maslow) належить до фундаментальних потреб людини. Відсутність комфортних умов проживання та дієвих важелів їх забезпечення унеможливають нормальну життєдіяльність індивіда, стримують демографічну активність населення, загострюють соціальну напругу в суспільстві і, як наслідок, спричиняють уповільнення економічного розвитку країни [18, с. 86]. Показники реалізації житлових потреб населення належать до провідних індикаторів рівня життя та, водночас, визначальних чинників, які формують рівень суспільної стабільності. Відтак, кредитування житла виконує важливу соціальну роль, адже, на думку О. Євтуха, відіграє роль фінансового механізму, який здійснює перерозподіл нерухомості в інтересах суспільства [2, с. 16]. Зважаючи на це, одним із базових принципів функціонування іпотечного кредитування О. Євтух визначає принцип соціальності, зміст якого полягає в тому, що таке кредитування має бути доступним для широкого контингенту населення. Така доступність кредитування житла для окремих верств населення може досягатись за

рахунок застосування фіскально-бюджетних інструментів державної підтримки [3, с. 34].

Структурна трансформація вітчизняної економіки в період переходу до ринкових умов господарювання сприяла виникненню нової суспільної верстви – громадян-підприємців. У зарубіжних країнах мале підприємство виконує не стільки економічну функцію як виробник економічних благ, скільки має вагоме соціальне призначення, забезпечуючи роботою більше 2/3 зайнятих. Враховуючи це, сприяння розвитку малого бізнесу є одним із дієвих способів вирішення проблеми безробіття працездатного населення, зниження рівня бідності та становлення середнього класу. Не останню роль при цьому відіграє механізм кредитування, фізичних осіб-підприємців, який впродовж останніх років в Україні активно розвивається. Вагомим чинником, що стримує розвиток цього різновиду кредитування, є конфлікт інтересів кредитора і позичальника: з одного боку, більшість підприємців потребують додаткового фінансування саме у перший рік функціонування їхнього бізнесу, нестача коштів є причиною закриття впродовж року з дати заснування більше третини усіх новостворених малих підприємств; з іншого боку, зважаючи на доволі високий рівень ризику кредитування малого підприємництва банківські установи зацікавлені у наданні позик суб'єктам малого бізнесу, які уже функціонують певний час (від року і більше). Вирішити цю проблему дає можливість застосування інструментарію державної підтримки кредитування малого бізнесу (розробка схем гарантування кредитів, пільгового фінансування банківських установ, часткового погашення інтересу за кредитами тощо).

До інших чинників, що стримують розвиток кредитування малого бізнесу, зараховують: ускладнення процедур видачі кредитів, впровадження більш жорсткої системи оцінювання ризиків та нової методики оціню-

вання заставки. В рамках перевірки кредитоспроможності потенційного позичальника проводиться: перевірка фінансового стану суб'єкта малого бізнесу, визначення його прибутковості, волатильності доходів; перевірка наявності зобов'язань перед третіми особами; прогнозування руху коштів; оцінювання професійності власників, структури клієнтської бази та інші чинники [19, с. 27]. Низька прибутковість кредитування малого бізнесу (зважаючи на невеликі обсяги позик та високі трансакційні витрати) в поєднанні з підвищеним ризиком знижують привабливість цього напрямку діяльності для банківських установ. Недоотримані від надання кредитів малому бізнесу доходи банківські установи компенсують за рахунок високої комісії та підвищення процентних ставок, що ще більше знижує доступність і привабливість такого кредитування для суб'єктів малого підприємництва. Ми погоджуємось з позицією О. Булавинця, що вирішити ці проблеми без застосування регуляторних важелів практично не можливо, а активність держави має виявлятися у двох напрямках: формування стимулюючого законодавчого поля; вдосконалення форм державної підтримки кредитування малого бізнесу [20, с. 173].

Примітно, що, розкриваючи зміст інвестиційного (виробничого) кредиту, більшість науковців зводить його цільове призначення до придбання певних товарів інвестиційного характеру (нерухомості, виробничого обладнання тощо) з метою ведення господарської діяльності. Між тим, одним із поширених видів кредитування фізичних осіб, що отримало широке розповсюдження у практиці розвинутих країн, є кредитування освітніх послуг. Воно поєднує ознаки як споживчого, так і інвестиційного кредитування. З одного боку, кредитування освітніх послуг не пов'язане зі спрямуванням коштів на виробничі цілі чи їхнім інвестуванням у певні матеріальні чи нематеріальні активи,

що приносять дохід. З іншого боку, продуктивний характер кредитування освіти очевидний, адже вкладання коштів у приріст знань, навичків індивіда створює передумови для підвищення його добробуту в майбутньому за рахунок отримання більш оплачуваної роботи, започаткування власної справи чи використання інших способів збільшення особистих доходів.

Розглядаючи таксономічні аспекти кредитування фізичних осіб, доцільно відзначити, що більшість ознак їхньої класифікації пов'язані з особливостями банківських технологій кредитування. Втім, поряд із "традиційними" ознаками класифікації кредитів (термін кредитування, розміри та валюта кредиту, вид забезпечення, спосіб погашення тощо), окремі науковці пропонують виокремлювати також ознаки, які вказують на соціальні аспекти кредитування. На думку Н. Бабіної (N. Babina), важливою ознакою класифікації кредитів є тип позичальника, адже представники різних суспільних верств можуть потребувати кредитів різного функціонального призначення. За цим критерієм в окрему групу доцільно виділяти кредити таким позичальникам, як абітурієнти (студенти), працюючі пенсіонери, молоді сім'ї, в яких один член подружжя не досяг 30-річного віку. Такі кредити, на думку науковця, характеризуються низькою прибутковістю, а надаючи їх, банк реалізує певну соціальну функцію фінансування осіб, які відчувають матеріальні труднощі [21, с. 31]. Окрему групу позичальників становлять працівники суб'єктів господарювання – клієнтів банку-кредитора, вони формують основу контингенту користувачів так званими корпоративними кредитами (із забезпеченням у формі поручительства організації-роботодавця). До інших соціальних верств для розмежування кредитів Н. Бабіна пропонує зараховувати: фізичних осіб-позичальників із позитивною кредитною історією; VIP-клієнтів;

приватних підприємців; іноземців тощо [21, с. 31]. Вважаємо, що такий підхід до розмежування кредитів фізичним особам є корисним, оскільки створює передумови для проведення банком більш соціально відповідальної та справедливої кредитної політики, що передбачає пільгові умови кредитування для соціально вразливих прошарків суспільства, з одного боку, та врахування індивідуальних потреб представників середнього та вищого класу, з іншого боку (рис. 3).

Оригінальністю відзначається підхід до класифікації кредитів фізичним особам, наведений М. Чирковою (М. Chirkova) та О. Ієвлевою (А. Iyevleva). На їхню думку, в основу такого розподілу мають бути покладені специфіка позичальника і, власне, кредитного продукту, згідно з чим доцільно виокремлювати масово-роздрібні, індивідуально-роздрібні та умовно-роздрібні кредити. До першої групи належить більшість кредитів на придбання споживчих товарів і послуг; друга група об'єднує іпотечні кредити та позики для клієнтів категорії VIP; до

третьої групи належать позики для підприємців [22].

Важливою ознакою класифікації кредитів, яка вказує на тісний зв'язок між кредитуванням та рівнем суспільного добробуту, є критерій платності. За цією ознакою кредити, на наш погляд, доцільно поділяти на комерційні, пільгові та умовно-безкоштовні. До комерційних слід зарахувати більшість споживчих кредитів, оскільки їх, як правило, видають за дуже високими ставками, що можуть перевищувати 100 і більше відсотків річних. Пільговими є кредити, відсоткова ставка за якими значно нижча від середньоринкової, що зазвичай є наслідком державного регулювання. Для прикладу, до цієї групи належать позики, видані за державними програмами сприяння житловому будівництву (Державною програмою забезпечення молоді житлом на 2013–2017 рр. [23], Державною цільовою соціально-економічною програмою будівництва (придбання) доступного житла на 2010–2017 рр. [24], програмою кредиту-

Рис. 3. Соціоцентричні ознаки класифікації кредитування населення*

* Побудовано автором.

вання житла для учасників АТО [25] тощо), а також державними та регіональними програмами стимулювання розвитку малого підприємництва (позики, видані із застосуванням механізму часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами малому бізнесу [26]).

Основним проблемним моментом пільгового кредитування є те, що воно вимагає проходження складних бюрократичних процедур погодження позики в органах державної влади, що демотивує потенційних позичальників до їхнього залучення. Таким чином, незважаючи на в цілому раціональну ідею щодо використання важелів державного регулювання з метою підвищення доступності кредитів для окремих суспільних верств, важливим недоліком такої практики є збереження корупційного середовища, адже вирішення того, чи отримає потенційний позичальник державну підтримку, вирішується у ручному режимі. Крім цього, на думку окремих експертів, механізм здешевлення кредитів для представників малого бізнесу чи в рамках програм сприяння житловому будівництву через часткове погашення відсоткових ставок є нічим іншим, як механізмом “перекачування” коштів з бюджету до власників банків.

Оригінальним механізмом стимулювання соціальної активності бізнесу в Україні є пільгове кредитування соціальних підприємств, яке реалізує низка комерційних банків в рамках Програми соціального інвестування WNISEF. Відповідно до вимог Програми, право на отримання кредитів за зниженими фіксованими ставками процента мають суб’єкти господарювання, які у своїх статутних документах декларують соціальну (екологічну) мету діяльності, а також мають чітко прописаний механізм розподілу прибутку, що передбачає спрямування його певного відсотка на соціальні цілі. Крім цього, перевага при відборі претендентів на

отримання кредитування віддається проектам, які передбачають вагомий соціальний ефект від їхньої реалізації [27].

До умовно безкоштовних кредитів належать позики, які можуть видавати фізичним особам, домогосподарствам та мікропідприємствам у рамках сучасних бізнес-моделей фінансування. Як зазначає У. Штибель, одним із напрямів фінансової інклюзивності (поширення фінансових послуг на усі верстви населення, в тому числі бідних) є мікрокредитування, що передбачає надання невеликих за обсягом кредитів мікропідприємствам чи фізичним особам, рівень матеріального достатку яких не дає їм можливості претендувати на загальноринкові банківські кредити через відсутність стійкої зайнятості чи ліквідної застави [7, с. 59]. Умовно безкоштовним таке кредитування слід вважати тому, що організації-партнери, які забезпечують його функціонування, все ж беруть певну комісію за свої послуги (оформлення заявок на отримання кредитів, їхня публікація на Інтернет-платформі тощо). Слід зауважити, що в теперішній час механізми народного (спільного) кредитування набули значного розвитку, світовими лідерами у цій сфері залишаються системи Kiva [28], Zora [29], Babyloan [30] та інші. Наприклад, кредитами у системі Kiva скористались більше 1,6 млн. осіб у 82 країнах, а рівень поворотності позик становить 97%.

В основу розвитку мікрокредитування та інших напрямів фінансової інклюзії покладена ідея, що найменш заможні верстви населення володіють величезним нереалізованим потенціалом у споживанні, виробництві, послугах чи інноваціях, а тому, сприяючи їхньому залученню до активного економічного життя, допомагаючи вийти з так званої “пастки бідності”, бізнес-структури стимулюють розширення ринків збуту, підвищення кваліфікації робочої сили, а

також зміцнюють свою репутацію в суспільстві як соціально-відповідального суб'єкта господарювання. Втім, слід визнати, що у вітчизняних умовах поняття "мікрокредитування" має спотворений зміст, практично повністю позбавлений соціальної компоненти. В Україні під мікрокредитами розуміють споживчі позики або позики малому бізнесу, що характеризуються незначним обсягом та високою вартістю. Чи сприяє таке кредитування підвищенню рівня добробуту суспільства і вирішенню проблеми бідності – питання дискусійне.

Висновки. Кредитування є однією із найбільш перспективних форм фінансового забезпечення суспільного добробуту. В умовах поглиблення економічних перетворень, дефіциту фінансових ресурсів, які держава спрямовує на задоволення потреб суспільства, кредитування може стати альтернативою збільшенню бюджетних видатків на виконання соціальних зобов'язань уряду. Переваги кредитування як форми фінансування суспільного добробуту полягають у тому, що воно породжує позитивні наслідки як економічного, так і соціального плану. Активізація кредитування населення здатна забезпечити зростання сукупного попиту на економічні блага, що дасть поштовх до розвитку національної економіки. Водночас, кредитування є дієвим механізмом вирішення проблеми невідповідності між обсягом наявних доходів населення та його потребами у придбанні товарів і послуг для задоволення власних інтересів. У цій формі фінансового забезпечення закладений також вагомий виховний потенціал, оскільки, на відміну від надання трансфертів за рахунок бюджетних коштів, кредитування як спосіб фінансової підтримки соціально вразливих верств населення все ж передбачає певний обсяг відповідальності позичальника, що мотивує його до ефективного використання отриманих коштів.

У наукових джерелах розглядають доволі велику кількість класифікаційних ознак для розмежування видів кредитування. Разом з тим, більшість із цих ознак пов'язані з особливостями банківських технологій кредитування та не вказують на його тісний зв'язок з добробутом суспільства. У зв'язку з цим, виокремлено низку ознак класифікації кредитування, які вказують на його соціоцентричний характер: цільове призначення кредиту, що дає можливість розмежувати його за часовими параметрами впливу на рівень суспільного добробуту та специфікою потреб, на які спрямовуються запозичені кошти; тип позичальника, що поділяє види кредитування відповідно до запитів та специфіки матеріального становища конкретних верств населення; платність, яка вказує на тісну кореспонденцію між кредитуванням та пріоритетами соціальної політики держави та бізнес-структур.

Перспективи подальших наукових розвідок у царині розкриття впливу кредитування на добробут суспільства криються у ґрунтовному дослідженні прикладних аспектів його функціонування в Україні, виявленні специфічних чинників, які стримують його розвиток.

Список використаних джерел

1. *Соціально-економічне становище домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dop_sesd_2006/arh_sesd.htm*
2. *Євтух О. Іпотечний механізм інвестування / О. Євтух. – Луцьк : Вид-во "Волинська обласна друкарня", 2001. – 259 с.*
3. *Євтух О.Т. Іпотека: житлове кредитування / О. Т. Євтух. – Луцьк : Вид-во "Волинська обласна друкарня", 2000. – 180 с.*
4. *Лагутін В.Д. Кредитування: теорія та практика : навч. посіб. – 4-те вид. / В.Д. Лагутін. – К. : Знання, 2004. – 215 с.*

5. Охрименко І.Б. Споживчий кредит в Україні: реалії та перспективи розвитку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит" / І.Б. Охрименко ; ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана". – К., 2015. – 20 с.
6. Харченко А.М. Механізм роздрібного банківського кредитування : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит" / А.М. Харченко ; Чернігівський нац. технол. ун-т. – Чернігів, 2015. – 247 с.
7. Штибель У.І. Формування соціально-орієнтованої банківської системи в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит" / У.І. Штибель ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2016. – 261 с.
8. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посібник. – 2-ге вид., доп. і перероб. / В.М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2002. – 240 с.
9. Юхименко П.І. Теорія фінансів : підручник / П.І. Юхименко, В.М. Федосов, Л.Л. Лазебник та ін. ; за ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.
10. Волков А.О. Потребительском кредитовании / А. Волков // Банковское дело. – 2013. – № 12. – С. 13–14.
11. Куртвелієва Д. Сучасний стан кредитування фізичних осіб в Україні та шляхи його вдосконалення [Електронний ресурс] / Д. Куртвелієва // Ефективна економіка. – 2010. – № 6. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=237>
12. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>
13. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
14. Мочерний С.В. Банківська система України / С. В. Мочерний, Л. С. Тришак. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 304 с.
15. Алексеєнко Л.М. Споживче кредитування в Україні: тенденції та перспективи розвитку / Л.М. Алексеєнко, С.В. Гурняк // Наука й економіка. – 2011. – № 2(22). – С. 7–10.
16. Глуценко С.В. Кредитний ринок: інститути та інструменти : навч. посіб. / С.В. Глуценко. – К. : ВД "Києво-Могилянська академія", 2009. – 158 с.
17. Лексис В. Кредит и банки : пер. с нем. / В. Лексис. – М. : Перспектива, 1994. – 120 с.
18. Киричук Ю. Показник доступності житла як основний критерій ефективності державної житлової політики / Ю. Киричук // Вісник Нац. акад. держ. управ. при Президентів України. – 2009. – № 1. – С. 86-93.
19. Шморгай М. Сучасні тенденції розвитку банківського мікрокредитування малого бізнесу в Україні / М. Шморгай, Н. Кривень // Економіка розвитку. – 2011. – № 2. – С. 26–29.
20. Булавинець О.В. Позичений капітал у фінансуванні підприємств в Україні: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит" / О.В. Булавинець ; ДВНЗ "Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". – К., 2016. – 325 с.
21. Бабина Н.В. К вопросу о классификации потребительских кредитов / Н.В. Бабина // Сервис в России и за рубежом. – 2009. – № 1. – С. 25–36.
22. Чиркова М.Б. Розничные кредитные продукты коммерческих банков: сущность, виды и критерии классификации / М.Б. Чирова, А.А. Иевлева // Вестник Росс. гос. торг.-экон. ун-та. – 2010. – № 1 (39). – С. 121–128.
23. Про затвердження Державної програми забезпечення молоді житлом на 2013-2017 роки : Постанова КМУ від 24.10.2012 р. № 967 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/967-2012-п>
24. Про затвердження Державної цільової соціально-економічної програми будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки : Постанова КМУ від 11.11.2009 р. №1249 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1249-2009-п>

25. Розпочато пільгове кредитування учасників АТО на придбання житла [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.molod-kredit.gov.ua/news/hpart/rozpochato-pilgove-kredituvannya-uchasnikiv-ato-na-pridbannya-jitla.html>

26. Про затвердження Програми підвищення конкурентоспроможності Львівської області на 2016-2020 роки : рішення Львівської обласної ради від 26.04.2016 р. №163 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/Programa%20pidvyschennya%20konkurentospromozhnosti%20Lvivs_koi%20oblasti.pdf

27. Фінансування соціальних підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/instrumenty/finansuvannya-sotsialnykh-pidpriemstv/158-pilhovi-kredyty-dlia-sotsialnykh-pidpriemstv-vid-wneif>

28. Kiva international nonprofit [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.kiva.org/>

29. Zopa loans [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.zopa.com/>

30. Babyloan: 1-er site européen de microcrédit solidaire [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.babyloan.org/fr/>

References

1. Sotsialno-ekonomichne stanovyshche domohospodarstv Ukrainy (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv [The socio-economic condition of households in Ukraine (according to a sample survey of household living conditions)]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dop_sesd_2006/arh_sesd.htm.

2. Yevtukh, O. (2001). Ipotechnyi mekhanizm investuvannia [Mortgage investment mechanism]. Lutsk: Volynska oblasna drukarnia [in Ukrainian].

3. Yevtukh, O. (2000). Ipoteka: zhytlove kredyтування [Mortgages: housing crediting]. Lutsk: Volynska oblasna drukarnia [in Ukrainian].

4. Lahutin, V.D. (2004). Kredyтування: teoriia ta praktyka [Crediting: theory and practice]. (4nd ed., rev.). Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

5. Okhrymenko, I.B. (2015). Spozhyvchyi kredyt v Ukraini: realii ta perspektyvy rozvytku [Consumer credit in Ukraine: realities and prospects of development]. (Thesis: 08.00.08). Kyiv: SHEI "Kyiv national economic University" [in Ukrainian].

6. Kharchenko, A.M. (2015). Mekhanizm rozdrubnogo bankivskoho kredyтування [The mechanism of retail banking crediting in Ukraine]. (Thesis: 08.00.08). Chernihiv: ChNTU [in Ukrainian].

7. Shtybel, U.I. (2016). Formuvannia sotsialno oriietovanoi bankivskoi systemy v Ukraini [Formation of socially-oriented banking system in Ukraine]. (Thesis: 08.00.08). Lviv: Ivan Franko national university of Lviv [in Ukrainian].

8. Oparin, V. M. (2002). Finansy: zahalna teoriia [Finance: general theory]. (2nd ed., rev.). Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

9. Yukhymenko, P.I., Fedosov V.M., Lazebnyk L.L. et al. (2010). Teoriia finansiv [Finance theory]. Fedosov V.M., Yurii S.I. (Eds.). Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury [in Ukrainian].

10. Volkov, A. (2013). O potriebitielskom kredyтуванні [About consumer crediting]. Bankovskoie dielo – Banking business, 12, 13-14 [in Russian].

11. Kurtveliieva, D. (2010). Suchasnyi stan kredyтування fizychnykh osib v Ukraini ta shliakhhy yoho vdoskonalennia [The current state of personal crediting in Ukraine and ways of its improvement] Efektyvna ekonomika – Efficient economy, 6. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=237>.

12. Zakon Ukrainy "Pro spozhyvche kredyтування" vid 15.11.2016 № 1734-VIII [Law of Ukraine "On consumer crediting"]. (2016, November, 15). Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>.

13. Zakon Ukrainy "Pro zahyst prav spozhyvachiv" vid 12.05.1991 № 1023-XII [Law of Ukraine "On consumer rights protection"]. (1991, May, 12). Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

14. Mochernyi, S.V., & Tryshak, L.S. (2004). Bankivska systema Ukrainy [Banking system of Ukraine]. Lviv: Triada plus [in Ukrainian].

15. Alekseiienko, L.M., & Hurniak, S.V. (2011). Spozhyvche kredyтування v Ukraini: tendentsii

ta perspektyvy rozvytku [Consumer crediting in Ukraine: trends and development prospects]. *Nauka y ekonomika – Science and economics*, 2 (22), 7-10 [in Ukrainian].

16. Hlushchenko, S.V. (2009). *Kredytnyi rynek: instytuty ta instrumenty [Credit market: institutions and instruments]*. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].

17. Leksis, V. (1994). *Kredit i banki [Credit and banks]* (Trans.). Moscow: Perspektiva [in Russian].

18. Kyrychuk, Yu. (2009). *Pokaznyk dostupnosti zhytla yak osnovnyi kryterii efektyvnosti derzhavnoi zhytlovoi polityky [Housing affordability index as the main criterion of the state housing policy efficiency]*. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy – Herald of National Academy for public administration under the President of Ukraine*, 1, 86-93 [in Ukrainian].

19. Shmorhay, M., & Kryven, N. (2011). *Suchasni tendentsii rozvytku bankivskoho mikro-kredytuvannia maloho biznesu v Ukraini [Modern trends of small business bank micro-crediting in Ukraine]*. *Ekonomika rozvytku – Economics of development*, 2, 26-29 [in Ukrainian].

20. Bulavynets, O.V. (2016). *Pozychenyi kapital u finansuvanni pidpriemstv v Ukraini [Loan capital in enterprise financing in Ukraine]*. (Thesis: 08.00.08). Kyiv: SHEI "Kyiv national economic University" [in Ukrainian].

21. Babina, N.V. (2009). *K voprosu o klasifikatsii potrebitelskikh kreditov [On the issue of consumer loans classification]*. *Servis v Rosii i za rubezhom – Service in Russia and Abroad*, 1, 25-36 [in Russian].

22. Chirkova, M.B., & Ileva, A.A. (2010). *Roznichnyie kreditnyie produkty kommercheskikh bankov: sushchnost, vidy i kritierii klassifikatsii [Retail loan products of commercial banks: the nature, types and classification criteria]*. *Viestnik Rossiisogo gosudarstviennogo torgovo-ekonomicheskogo universiteta – Herald of the Russian state university of trade and economy*, 1 (39), 121-128 [in Russian].

23. *Postanova Kabinety Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia Derzhavnoi prohramy zabezpech-*

ennia molodi zhytloom" vid 24.10.2012 № 967 [Cabinet of Ministers of Ukraine regulation "On the State program for youth housing providing in 2013-2017 years"]. (2012, October, 24). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/967-2012-n>.

24. *Postanova Kabinety Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi prohramy budivnytstva (prydbannia) dostupnogo zhytla" vid 11.11.2009 № 1249 [Cabinet of Ministers of Ukraine regulation "On the State target socio-economic program of construction (purchase) of affordable housing in 2010-2017 years"]*. (2009, November, 11). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1249-2009-n>.

25. *Rozpochato pilhove kredytuvannia uchastnykiv ATO na prydbannia zhytla [Started ATO members preferential crediting for housing]*. Available at: <http://www.molod-kredit.gov.ua/news/npart/rozpochato-pilgove-kredytuvannya-uchastnykiv-ato-na-prydbannya-jitla.html> [in Ukrainian].

26. *Rishennia Lvivskoi oblasnoi rady "Pro zatverdzhennia Prohramy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti Lvivskoi oblasti na 2016-2020 roky vid 26.04.2016 №163 [Lviv regional council decision "On approval Program for improving the competitiveness of Lviv region in 2016-2020 years]*. (2016, April, 26). Available at: http://www.loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/Programa%20pidvyschennya%20konkurentospromozhnosti%20Lvivs_koi%20oblasti.pdf.

27. *Finansuvannia sotsialnykh pidpriemstv [Social enterprises financing]*. Available at: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/instrumenty/finansuvannia-sotsialnykh-pidpriemstv/158-pilhovi-kredyty-dlia-sotsialnykh-pidpriemstv-vid-wnisef>.

28. *Site of Kiva international nonprofit*. Available at: <https://www.kiva.org/>.

29. *Site of Zopa loans*. Available at: <https://www.zopa.com/>.

30. *Babyloan: 1-er site européen de microcrédit solidaire*. Available at: <http://www.babyloan.org/fr/>.

Стаття надійшла до редакції 05.01.2017.